

Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ

Βάσος Κανέλλος

Χορός και θέατρο. pp. 218-221

Ο Βάσος Κανέλλος, χορευτής, δάσκαλος και ιδρυτής της «Εταιρείας του Ελληνικού Χοροδράματος», που παρασημοφορήθηκε από τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον Πατριάρχη Αθηναγόρα - τότε Αρχιεπίσκοπο Βορείου και Νοτίου Αμερικής - γεννήθηκε στα τέλη του 19ου αι. στα Φιλιατρά Τριφυλίας. Το έτος γέννησής του δεν είναι απόλυτα εξακριβωμένο (ο ίδιος δήλωνε τότε το 1895 και τότε προγενέστερο ή μεταγενέστερο έτος). Το πραγματικό του όνομα ήταν Βασίλειος Κανελλόπουλος. Από πολύ νεαρή ηλικία ξεχώρισε για το ταλέντο του στο θέατρο, τη μουσική, την ποίηση και τη ζωγραφική. Σε ηλικία επτά ετών τον συμβούλεψαν να έρθει στην Αθήνα. Εκείνος έρχεται στην πρωτεύουσα, αφού τελειώσει πρώτα το δημοτικό σχολείο, στους Γαργαλιάνους. Στην Αθήνα ολοκληρώνει τις εγκύκλιες σπουδές του και αποφασίζει να σπουδάσει ζωγραφική.

Ο χορός δεν είχε μπει ακόμα στη ζωή του, όταν ήρθε να σφραγίσει τη μοίρα του ένα θρυλικό όνομα, η Isadora Duncan. Η γνωριμία του με το ιερό αυτό τέρας του σύγχρονου χορού στάθηκε καθοριστική για τη σταδιοδρομία του. Αν και συναντήθηκαν εντελώς συμπτωματικά, το 1915, εκείνη αμέσως τον ξεχώρισε για την αθλητική του εμφάνιση, το χορευτικό του ταλέντο και την αρρενωπή του φυσιογνωμία. Η Duncan είχε στο σπίτι της σχολή χορού κι ανάμεσα στους μαθητές της ήταν και ο Βάσος Κανέλλος, που γρήγορα έγινε ο καλύτερος κι επιμελέστερος απ' όλους. Κοντά της διδάχτηκε μελέτη και θεωρία κλασικής όρχησης.

Με την αρωγή του Ελευθέριου Βενιζέλου φεύγει για το Παρίσι, όπου μαθητεύει στη φημισμένη Σχολή Κλασικού Χορού του Michel Fokine. Αργότερα πηγαίνει στην Αμερική για να συνεχίσει επί μία τριετία τις κλασικές χορευτικές του

σπουδές στην Καλιφόρνια και τη Νέα Υόρκη, στις Σχολές Καρσλώφ και Μότκιν. Το 1920 εμφανίζεται ως χορευτής και χορογράφος στο Κάρνεγκι Χολ της Νέας Υόρκης, με ειδικό μπαλέτο πενήντα καλλιτεχνών και με τη συνοδεία συμφωνικής ορχήστρας από ογδόντα πέντε μουσικά όργανα. Στα 1919-20, εκδίδει το φιλολογικό-καλλιτεχνικό περιοδικό *Η Ελληνική Αναγέννησις*, το οποίο κυκλοφορεί στους κύκλους των ομογενών του Σικάγου και της Νέας Υόρκης.

Στην Αμερική κάνει κάποιες εμφανίσεις με τη Θάλεια Ζάνου στο Μπρούκλιν κατά τα έτη 1919-20, στα χοροδράματα *Η επιστροφή του Ορέστη*, *Οι Νύμφες του Παρνασσού* και *Κυμβαλικός Χορός*. Εκεί γνωρίζει και τη σύζυγό του, τη χορεύτρια και χορογράφο Charlotte Makham, που στο εξής θα εμφανίζεται μαζί του με το αρχαιοελληνικό όνομα Τανάγρα. Το 1919-20 χορεύουν στο Μπρούκλιν, το 1921 στο Μιλγουόκι του Ουισκόνσιν, το 1923 στο Ιλλινόις, το 1924 στο Σαν Φρανσίσκο (Ανθεστήρια), στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϋ και της Καλιφόρνια, το 1925 εκ νέου στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϋ και το 1926 στο Σικάγο. Παρουσιάζουν ελληνικούς χορούς και χοροδραματικές παραστάσεις όπως: τις *Σκηνές από τον Οιδίποδα Τύραννο* του Σοφοκλή και την *Κασσιανή*, εμπνευσμένη από τη βυζαντινή υμνογραφία, σε μουσική του ιδίου, *Τα Διονύσια*, τον *Ύμνο στη νύχτα*, τον *Ύμνο στον Φοίβο*, τον *Θεό τον ήλιου*, τον *Σάτυρο και τη Νύμφη*, τη *Βακχική Έκσταση*, τον *Σειληνό*, την *Τραγική διάθεση*, τον *Μάρτυρα*, τον *Έλληνα Ήρωα*, τον *Κυμβαλικό Χορό*, *Το πνεύμα της Αρκαδίας* και τη *Διονυσιακή Εορτή*.

Μετά τον γάμο τους έρχονται στην Ελλάδα, έπειτα από πρόσκληση του Αγγέλου Σικελιανού, ο οποίος σχεδίαζε τότε με τη γυναίκα του Εύα τις Α' Δελφικές Εορτές του 1927. Μετέχοντας στη μεγάλη αυτή προσπάθεια των Σικελιανών, ο Βάσος και η Τανάγρα χορεύουν στους Δελφούς σεπτήρια και πυρρίχιους χορούς και παρουσιάζουν τη *Μάχη του Απόλλωνα με τον Πύθωνα*.

Στην Αθήνα εμφανίζονται στο αρχαίο Θέατρο του Διονύσου την άνοιξη του 1928 με τους *Διονυσιακούς χορούς*, και τον Νοέμβριο της ίδιας χρονιάς παρουσιάζουν κλασικούς χορούς στο Θέατρο Κεντρικόν. Τον Μάιο του 1929 εμφανίζονται στο Παναθηναϊκό Στάδιο. Τον επόμενο χρόνο χορεύουν στο Σούνιο

με ηλιοβασίλεμα, παρουσιάζουν το χοροδράμα *Δήμητρα και Περσεφόνη* στο αρχαίο Θέατρο του Διονύσου κι εμφανίζονται στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού. Στη συνέχεια, το ζεύγος Κανέλλου πραγματοποιεί περιοδείες στα αρχαία Θέατρα της Ολυμπίας (Ηραίο, 1930), της Επιδαύρου (1930), του Άργους (1930), της Μεγαλόπολης (1930) και της Ελευσίνας (Ελευσίνα - Πανηγυρική Εορτή Ελευσίνος, 1929 και 1930). Το πρόγραμμά τους περιλαμβάνει πινδαρικές ωδές, ρυθμικά παιχνίδια και χορευτικές παραστάσεις εμπνευσμένες από τους αρχαιοελληνικούς μύθους, με τους εξής τίτλους: *Ύμνοι προς τον Απόλλωνα, Αλφειός και Αρέθουσα, Δήμητρα και Περσεφόνη, Η επιστροφή του Ορέστη, Ο Σπαρτιάτης, Αιθίς, Σάτυρος και Νύμφη, Προσευχή Ηλέκτρας, Θρήνος Οιδίποδος Τυράννου, Άρτεμις, Ο Μάρτυς, Κασσάνδρα, Βακχική Μουσική, Χορός Διονυσιακός, Ελληνική Γιορτή, Κύκνειον χορευτικόν άσμα προς τον Φοίβον, Ιερά πομπή προς τιμήν της Ήρας, Πινδαρική Ωδή, Ορειάδες*. Ακόμη, επί σειρά ετών ο Βάσος Κανέλλος διευθύνει στην Αθήνα χοροδραματική σχολή.

Λίγο πριν την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έρχεται το μεγάλο χτύπημα: η Τανάγρα πεθαίνει. Τη μεγάλη απώλεια θ' απαλύνει η κόρη τους, Ξένια Κανέλλου, η οποία φέρει το ταλέντο και όλα τα προτερήματα των γονιών της. Ο Βάσος την εκπαιδεύει εντατικά για να γίνει, εκείνη πλέον, η χορευτική του παρτενέρ. Μαζί εμφανίζονται στο Θέατρο Κοτοπούλη τον Μάιο του 1939 και στο αρχαίο Θέατρο του Διονύσου.

Στην Κατοχή αναγκάζονται να φύγουν για την Αμερική και επιχειρούν μαζί μια καινούρια εξόρμηση κυρίως στο Σικάγο, παρουσιάζοντας το 1942 *Οιδίποδα Τύραννο*, ελληνικούς χορούς, και χοροδράματα όπως: *Ο ηρωικός εύζωνας, Μία χαρούμενη γιορτινή μέρα στην Αθήνα, Χοηφόροι - Ηλέκτρα και Βυζαντινό χοροδράμα*. Συμμετέχουν, επίσης, στο πρόγραμμα «Δελφική Ιδέα - Πνευματικό Μνημόσυνο Αγγέλου και Εύας Σικελιανού, Τζωρτζ Κραμ Κουκ, Κωνσταντίνου Ψάχου και Τανάγρας Κανέλλου» με μονόλογο από τον *Προμηθέα Δεσμώτη*, άγνωστο ποια χρονιά.

Τα χρόνια, όμως, περνούν, το νεανικό σφρίγος σιγά-σιγά κάμπτεται και τον κυριεύει η νοσταλγία της πατρίδας. Το 1960, ο Βάσος Κανέλλος αποφασίζει να επιστρέφει οριστικά στην Ελλάδα με την κόρη του, για να επαναλειτουργήσει τη σχολή του. Το 1961 εμφανίζεται με την Ξένια στο Φεστιβάλ Μεγαλουπόλεως με το χοροθεατρικό πρόγραμμα: *Παναρκαδικαί εορταί, Προμηθέας και Ωκεανίδες*. Το καλοκαίρι του 1964 παρακολουθεί στα Επιδάυρια την παρουσίαση της *Ανδρομάχης* του Ευριπίδη, της *Ειρήνης* του Αριστοφάνη και των *Ικέτιδων* του Αισχύλου από το Εθνικό Θέατρο.

Τον ίδιο χρόνο εκδίδεται η μελέτη του *Η αρχαία ελληνική τραγωδία*. Αντίθετα, το πανελλήνιο λεύκωμα που έχει ετοιμάσει με τίτλο «Η ιστορία και τέχνη του “Ελληνικού Χοροδράματος”», θα παραμείνει ανέκδοτο. Εκείνη την εποχή παντρεύεται τη Βιργινία Γαλανουδάκη, ενώ η κόρη του θα κινείται πλέον μεταξύ Ελλάδας και Αμερικής.

Αν για το θέατρο είναι πολύ δύσκολο να διατυπωθούν εκ των υστέρων κρίσεις για το έργο ενός ανθρώπου, στην περίπτωση του χορού αυτό φαντάζει ακατόρθωτο, καθώς δεν υπάρχουν επαρκή «γραπτά» και εικονογραφικά τεκμήρια για τις χορογραφίες. Εν τούτοις, ο Βάσος Κανέλλος έχει αφήσει πίσω του κάποιες κριτικές για παραστάσεις της αρχαίας τραγωδίας που παρακολούθησε, οι οποίες μας βοηθούν να εξαγάγουμε κάποια συμπεράσματα για τις απόψεις του πάνω στη σκηνική παρουσίαση της αρχαίας τραγωδίας. Γνωρίζουμε, για παράδειγμα, ότι απέρριπτε τον καθημερινό λόγο και τις απλές, συνηθισμένες κινήσεις στις ερμηνείες των ηθοποιών. Πίστευε, ότι η αρχαία τραγωδία δεν είναι κάτι καθημερινό και ότι δεν πρέπει να παρίσταται έτσι. Ήθελε να αξιοποιούνται και να τονίζονται όλες οι παράμετροί της, κυρίως το μέλος, όχι μόνο στα χορικά, αλλά και στα επεισόδια, και πίστευε ότι η τραγούδια θέλει κινήσεις επιτηδευμένες και πολύ εκφραστικές και έντονες, έτσι ώστε να αποκαλύπτεται όλο το μεγαλείο της. Αν η Εύα Πάλμερ-Σικελιανού στρεφόταν προς τα αρχαία αγγεία, για να συμπεράνει κάποια πράγματα για τις κινήσεις του Χορού της τραγωδίας, ο Βάσος Κανέλλος προχωρούσε παραπέρα. Παρά την αρχαιολατρία του, ήξερε ότι ο χορός δεν μπορεί να περιορίζεται σε στατικές εικόνες που αποτυπώθηκαν στιγμιαία και σώθηκαν τυχαία μέχρι εμάς. Λάμβανε, βέβαια, υπόψη του τις παραστάσεις των

αγγείων, αλλά τολμούσε επιπλέον να απελευθερωθεί από τους περιορισμούς αυτούς και να κάνει την τέχνη του πιο εκφραστική.

Όσο κι αν αυτή η προσέγγιση φαίνεται στην εποχή μας πολύ ξεπερασμένη, δεν παύει να είναι η άποψη ενός οραματιστή, πολύ καλά εκπαιδευμένου χορευτή και καλλιτεργημένου ανθρώπου του Μεσοπολέμου, ο οποίος αφιέρωσε τη ζωή του στην τέχνη του. Η προφορική παράδοση, που βασίζεται σε αναμνήσεις από τα χρόνια της καλλιτεχνικής του κάμψης, μας τον παρουσιάζει ως ιδιόρρυθμο, ακόμη και γραφικό. Γεγονός, πάντως, είναι ότι τα πενιχρά τεκμήρια δεν επιτρέπουν την αντικειμενική εκτίμηση του καλλιτέχνη και του έργου του.

Ο Βάσος Κανέλλος πεθαίνει σε βαθιά γεράματα στις 25 Ιανουαρίου 1985, ολότελα αγνοημένος από το επίσημο ελληνικό κράτος και λησμονημένος απ' όλους σ' ένα κρεβάτι νοσοκομείου. Λίγο πριν αναχωρήσει για το τελευταίο ταξίδι δηλώνει την επιθυμία του να ιδρυθεί Μουσείο Κανέλλου σε μια από τις πόλεις της Μεσσηνίας, όπου θα δώριζε τους πίνακές του, την παλέτα του, τα προσωπικά του αντικείμενα, και τα κειμήλια της Ισιδώρας Ντάνκαν - ανάμεσά τους και μια μπούκλα απ' τα μαλλιά της.

ΠΗΓΕΣ

- Κέντρο Μελέτης Χορού Ισιδώρας & Ραϋμόνδου Ντάνκαν (Δήμος Βύρωνα) .
- Κέντρο Μελέτης και Έρευνας του Ελληνικού Θεάτρου - Θεατρικό Μουσείο.
- Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών.
- Προπτυχιακή εργασία Καλλιόπης Ταράση (επιβλέπουσα καθηγήτρια Ε. Φεσσά-Εμμανουήλ).

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- *Αφιέρωμα Δελφικών Εορτών. Συμπόσιο. Καλλιτεχνικές Εκδηλώσεις. Έκθεση, 70ή επέτειος Δελφικών Εορτών (1927-1997) - 20 χρόνια Ε.Π.ΚΕ.Δ. (1977-1997), (Κατάλογος Έκθεσης)*, Αθήνα: Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, 1997, 1988, τόμος 9Α, σσ. 255-256.

- *Εύα Πάλμερ-Σικελιανού*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα, 1998, (επανεκδοση των ειδικών αφιερωμάτων Άγγελος Σικελιανός, Εύα Πάλμερ-Σικελιανού, Δελφικές Εορτές της επιθεώρησης Ηώς, αρ. 98-102/1966 και αρ. 103-107/1967).
- *Ηώς*, αρ. 98-102/1966 και αρ. 103-107/1967, αφιερωμένοι στον Άγγελο Σικελιανό, την Εύα Πάλμερ-Σικελιανού και τις Δελφικές Εορτές.
- Κανέλλος Βάσος, *Η αρχαία ελληνική όρχησις και η Ισαδώρα Δούγκαν* (εικονογραφημένη), Αθήνα, 1966.
- Κανέλλος Βάσος, *Η αρχαία ελληνική τραγωδία*, Αθήνα, 1964.
- Νικορέτζος Δημήτρης, «Βάσος Κανέλλος», *Νέα Εστία*, 15.3.1985, τεύχος 1385, τόμος I 17, σ. 405.